

הרב ירחמיאל ישראל יצחק הלפרין

מחבר ספר 'לכבוד ולתפארת'

בני ברק

"היות הנרצה מתחלף מאד מהנראה": פרשת "ממחרת השבת"

פרשת "ממחרת השבת" וזמנה של מצוות קצירת העומר עמדה במרכזו של פולמוס פרושי-בייתוסי/צדוקי בשלהי ימי בית שני. אלא שמסתבר שהצדוקים שנטו לקריאה כפשוטה של "ממחרת השבת" לא ייצגו מסורת קיימת, ולמעשה כל המקורות מימי הבית השני: פילון האלכסנדרני, תרגום השבעים ויוסף בן מתתיהו מדרווחים בפשטות על אופן קיום מצוות העומר כפי המקובל בידי הפרושים (ראה קדמוניות מהדו' שור עמ' 152 ובהערות המהדיר). הצדוקים ניסו להילחם איפוא במסורת קיימת.

בסוגיית הבבלי מנחות סו: הובאו תגובות שונות של תנאים לטענות הצדוקיות (ומקורם בתורת כהנים פרשת אמור). רבא בחן את כולם והראה של"כולהו אית להו פירכא", מלבד כמה מהם. המשותף להם הוא הוכחת סמיכותו של קציר העומר לרגל, כלומר למוצאי יום טוב ראשון של חג המצות. להלן נפרט זאת יותר, אך כבר כאן נחדד שזוהי עיקר הטענה שבידי הפרושים, שעל קציר העומר להיות סמוך ככל הניתן ליום טוב, ולו במחיר ביטול [ברוב השנים] קיום פשטות כוונת התורה בפרשת אמור למנות את שבועות הקציר מיום ראשון ועד שבת, במחזוריות של שבע פעמים.

נקודת המפתח היא מצוות קציר העומר במשאו של משה רבינו, כפי שדרש לעם ישראל ערב הכניסה לארץ, ונכתבה במשנה תורה. נבחן אם כן את שתי הפרשות שבתורה המצוות על ספירת העומר, הראשונה שבפרשת אמור, והשנייה שבפרשת ראה.

הצעת הפרשה (באמור) והשאלות

וידבר ה' אל משה לאמר:

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכהן:

והניף את העמר לפני ה' לרצונכם ממחרת השבת יניפנו הכהן:

ועשיתם ביום הניפכם את העמר כבש תמים בן שנתו לעלה לה': ומנחתו שני עשרנים סלת

בלולה בשמן אשה לה' ריח ניחח ונסכה יין רביעת ההין:

ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם

לדרתיכם בכל משבתיכם:

וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימת תהיינה:
עד ממחרת השבת השביעת תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה':
ממושבתכם תביאו לחם תנופה שתיים שני עשרנים סלת תהיינה חמץ תאפינה בכורים לה':
והקרבתם על הלחם שבעת כבשים תמימם בני שנה ופר בן בקר אחד ואילם שנים יהיו
עלה לה' ומנחתם ונסכיהם אשה ריח ניחח לה': ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ושני
כבשים בני שנה לזבח שלמים: והניף הכהן אתם על לחם הבכרים תנופה לפני ה' על שני
כבשים קדש יהיו לה' לכהן:
וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו חקת עולם
בכל מושבתכם לדרתיכם:
ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך בקצרך ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר
תעזב אתם אני ה' אלהיכם:

(ויקרא כג ט-כב)

תוכן הפרשה הוא, שכאשר יבואו בני ישראל לארצם וכטבע העולם יעסקו בחריש ובקציר, עליהם להביא כמנחת ביכורים לה' את הקציר הראשון שבכל שנה ושנה (שמטבעו הוא שעורים שמוכנות לקצירה לפני החיטים) יחד עם קרבן עולה, מנחתו ונסכו. בוודאי טמונה בכך ההוראה כי הכל מאת ה', וכי לחמינו ומזוננו נתונים הם מחסדו הגדול עלינו, וכן הודאה על העבר ותפילה להצלחת הקציר. ואכן עד שלא מקריבים את הקרבן אין להתחיל לאכול מהתבואה החדשה (מעין שמצאנו בנטע רבעי שאין לאכלו לפני שמהללים עליו לה', וזהו יסוד חיוב ברכות הנהנין המורה שאין ליהנות ממאכל ומשקה לפני שמשבחים על כך לה', כמבואר בריש פרק כיצד מברכים, ואכמ"ל).

לאחר שציווה הכתוב שהכהן יניף את העומר, מצוין כמאמר המוסגר כי יעשה זאת "ממחרת השבת". וממשיך שמיום הבאת העומר [ושוב מוזכר שהוא "ממחרת השבת"] יש למנות "שבע שבתות", ולפי החשבון יגיע המניין עד "ממחרת השבת השביעית", וכאן מודגש כי השבתות ההם יהיו "תמימות". למחרת השבת השביעית מקריבים את ביכורי קציר החיטים בצורת המשובחת ביותר - חמץ תופח, מלווים בקרבנות עולה רבים, חטאת ושלמים. יום זה, למחרת השבת השביעית, יהיה "מקרא קודש". וכדרכה מזכירה התורה שבבוא ימי הקציר יש להתחשב בעניים ובמיעוטי היכולת, ולהשאיר להם מפאת השדה ומלקט הקציר.

עד כאן סיכום הפרשה. והנה אין ספק שהמונח "ממחרת השבת" טעון בירור. בתורה אנו מוצאים את "השבת" רק אחרי שהוזכר כ"יום השביעי", או בתוספת המילה "יום", כך שאנו מבינים שהכוונה ליום השביעי שלאחר ששת ימי המעשה, אך "השבת" כעומד בפני עצמו לא מצאנו. מאידך ניתן היה לטעון שהכוונה היא לדברי ה' אל משה הקודמים בתחילת פרשת המועדות בהם הזהיר אותו על השבת. בנוסף יש להדגיש כי הא הידיעה של "השבת" לא מכוונת כמובן לשבת אחת מסוימת מתוך כמה, אלא לעצם יום שבת.

גם "שבת" בהקשר של שבוע לא מצאנו במקרא, ואם כך הרי שכוונת הפרשה באמור "שבע שבתות" היא לשבעה ימי שבת המתפרסים על ארבעים ותשעה ימים. להלן נראה שהכוונה המדויקת היא שבעה ימים המתחילים בראשון ומסתיימים בשבת. ראייה ברורה שאין ה"שבת" שכאן מופיעה בהקשר של שבוע היא מהמילים "ממחרת השבת השביעית", שכן אין מובן למילים ממחרת השבוע.

ביאור עניינה של פרשת "ממחרת השבת": נתינת שבת לימי הקציר

כדי לעמוד על עניינה של מצוות הקציר, עלינו להשוותה למצוות השבת. רצון התורה הוא שאת מעגל חיינו נחיה באופן של ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי נשבות לכבוד ה'. כך אנו עושים על העבודות היומיות הקבועות (ל"ט מלאכות), וכך בעבודת השדה במעגל השנתי, שש שנים עובדים ושנה שובתים. גם העבד העברי עובד אצלנו בדרך זו של שש שנים ואחר כך יוצא לחופשי (עיין רמב"ן שמות כא ב). נראה על דרך זו שפרשת העומר מלמדת אותנו שגם את תקופת הקציר החל בראשית הקיץ נחלק באופן זה של ששה ימים בהם נעבוד ויום אחד נשבות. תקופת הקציר שבה "בוא יבוא ברונה נושא אלומותיו" מבטאת יותר מכל מעגל השנה את עבודתנו באדמתנו כדי להוציא ממנה את הפרנסה לכל השנה, והיא השלב העיקרי בעבודת הארץ בה רואה החקלאי לנגד עיניו את פרי עמלו, ובה חשוב במיוחד לזכור את ה' בורא העולם ולעבודו בשביתת מלאכה וקידוש היום השביעי. ימי הקציר, מחייבים איפוא שבת משל עצמם, על כל ששה ימי קציר יש לשבות שבת לה'.

נמצא כי בשבועות הקציר יש לנו שני מעגלים של שבת, זה שמידי ששת ימי ל"ט המלאכות, וזה המיוחד לתקופה זו של ששת ימי קציר ויום שביתה¹. אלא שלמעשה לא ציוותה התורה לשבות ממלאכה שני ימים בשבוע, היות ואי אפשר להטריח על ישראל יותר מידי ובמיוחד בתקופה זו, אך היות והמציאות דורשת שיהיו גם שביתות לקציר כעבודת ה', הציעה התורה שהנפת העומר תתחיל תמיד ממחרת השבת כדי שהשבוע יסתיים בשבת, כך שבע פעמים.

למעשה ברור ש"שבע שבתות" הם שבעה שבועות שלמים המסתיימים בשבת. כך משתמע מפרשת שבת הארץ והיובל (ויקרא כה, ח) "וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה". שבע שבתות השנים הם שבע מערכות שלמות של שנים המסתיימות בשבת הארץ. שבעה ימים המתחילים דרך משל ביום שלישי ומסתיימים בשני הבא לא נקראים שבת. [ייתכן כי הם נקראים "שבוע" על שם שבעת הימים, וכדרך שמצאנו לגבי "מלא שבוע זו", בראשית כט כז. עיין רש"י שם שהשווה זאת לפרשת העומר בראה, וכמו שנביא להלן]. זהו למעשה הדין של "תמימות תהיינה", כלומר שיהיו בידינו ששה ימי קציר המסתיימים בשבת.

¹ רמז לדבר בפרשת השבת שבכי תשא (שמות לד יח-כב) הנמצאת בין פסח לעצרת: את חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות אשר צויתך למועד חדש האביב כי בחדש האביב יצאת ממצרים: ... ששת ימים תעבד וביום השביעי תשבת בחרוש ובקציר תשבת: וחג שבעת תעשה לך בכורי קציר חטים וחג האסיף תקופת השנה: מוזכרת כאן שביתה מיוחדת מהקציר בתקופת שבועות קציר החיטים, בנוסף לשבת הקבועה.

אגב, נקודה משותפת ישנה בין שבתות הקציר לבין שבתות הארץ [השמיטה]. בשתיים יש מחזוריות של שבע כפול שבע, מה שלא מצאנו בשבתות בראשית רגילות. נראה שרק בשבת של מלאכות האדמה יש משמעות גם לקבוצה של שבעה עונות עבודה [בתקופת הקציר: שבעה ימים הם עונה, ולגבי שבת הארץ, כל שנה היא עונה אחת], כך ששבעה קבוצות שכאלה [של שבעה עונות כל אחת] מחייבות לאחריהם עוד יום קדוש. אכן משמעותו של היובל שונה למעשה ממשמעותו של חג הקציר, וכפי שעמדנו בזה במקו"א.

למעשה עיקר כוונת התורה כאן היא, מלבד קרבנות הפתיחה והסיום של תקופת הקציר, להחיל שבת גם על ימי הקציר. ויש לטעון שאין בפרשה זו חיוב להתחיל את הבאת העומר וספירת שבועות הקציר דווקא "ממחרת השבת", ולא דווקא לשבות על פי הסדר של ששת ימי קציר ובסיומם שבת, אלא רק כהצעה נכונה על מנת שלא להתחייב יומיים בשביתה. בכך יובן מדוע כל ענין "ממחרת השבת" נזכר בפרשה כמאמר המוסגר וכדרך אגב, שהרי רק לאחר שכתוב שיש לקצור את העומר להביאו לכהן והוא יניף אותו, מצוין כי זה יהיה "ממחרת השבת". גם בהמשך ה"ממחרת השבת" נוסף על המשפט הבא "מיום הביאכם את עומר התנופה", שעומד בפני עצמו. מכאן רמז שהפרט של "תמימות תהיינה" אינו מעכב אלא אם כן הספירה החלה "ממחרת השבת", כלומר המשך הפסוק המצוה על ספירת שבעת השבתות ועל חובת היותן תמימות נובע אך ורק אם מקיימים את תחילתו "ממחרת השבת", שכל עצמה אינה מעכבת.

הדין להתחיל לספור "ממחרת השבת" הוא פרט בתוך עיקר הפרשה, ולא עקרוני בה. ומה יהיה דינו של זה שהחל את הקציר שלא "ממחרת השבת" אלא ברביעי בשבת למשל? בעומק העניין ראוי לו לשמור אף את יום שלישי הבא ולשבות בו ממלאכה, אלא שלמעשה התורה לא ציוותה על זאת [כאמור אנו עוסקים בפרשת העומר שבאמור. להלן נראה כי בפרשת העומר שבראה כלל לא נזכר הדין של "תמימות תהיינה" ו"ממחרת השבת"].

אגב, ההסבר האמור שלא חייבה התורה לשבות שתי שבתות בשבוע אחד מזכיר את דברי הצדוקי לרבי יוחנן בן זכאי מדוע לדעתו יש להתחיל את קציר העומר דווקא "ממחרת השבת" כיון ש"משה אוהב ישראל היה"... (מנחות סה. עיין שם).

למעשה רבן יוחנן בן זכאי בהמשך דבריו שם עמד על כך שכוונת פרשה זו היא אכן לשבעה שבתות המתחילים ממחרת השבת, אלא שהוסיף כי יש בה גם מקור לשבועות שאינם מסתיימים בשבת. וזה לשונו: "כתוב אחד אומר: תספרו חמשים יום, וכתוב אחד אומר: שבע שבתות תמימות תהיינה, הא כיצד? כאן ביום טוב שחל להיות בשבת, כאן ביום טוב שחל להיות באמצע שבת". לדבריו "שבע שבתות" וכן "תמימות תהיינה" מתפרשות למעשה על שבעה שבועות המתחילות בראשון בשבת ומסתיימות בשבת, אלא שמכך שהתורה מציעה גם חשבון של "חמישים יום" ניתן להבין שיש גם משמעות לספירה שאינה מתחילה "ממחרת השבת". רבא דחה את הראיה הזאת אך הסכים עם ראייה דומה הלומדת את אפשרות הספירה שאינה ממחרת השבת מפרשת ראה, וכפי שנביא בהמשך.

על כל פנים כך הם דברי רבן יוחנן בן זכאי, וכפי שביארנו. הדין של "ממחרת השבת" מתפרש אמנם כפשוטו ואף מתקיים בחלק מהשנים, אך אינו חיוב, ובפרשה מוצאים רמז לכך שישנה אפשרות לספור שבעה שבועות גם לא "ממחרת השבת".

כדברי רבי יוחנן בן זכאי אנו מוצאים גם במדרש המבואר בספר הרוקח (סימן רצה):

"שבע שבתות תמימות תהיינה, בפסיקתא רבתי אימתי הם תמימות בזמן שאין ישוע ושכניה ביניהם. פי' כשבא ראש חדש ניסן בשבת יבא פסח בשבת ויתחילו לספור ממוצאי שבת ואז הן השבתות תמימות כמששת ימי בראשית".

בהמשך דבריו הוא מסביר שמשמרות ישוע ושכניה לא עובדות במקדש בשנה שבא פסח חל בשבת. אם כן גם מדרש זה מלמד כי קיומו המעשי של הפסוק הוא בשנים מסוימות. בשאר השנים הקיום הוא רק תיאורטי בבחינת "דרוש וקבל שכר".

כל הנ"ל הוא הרחבה לדבריו של ספר הכוזרי (מאמר ג מא):

"ואמור שלא נחלוק עם הקראים במה שהם טוענים עלינו מן המובן ממלת ממחרת השבת ועד ממחרת השבת שהוא מיום ראשון.

ואחר כן נאמר שאחד מן הכהנים או השופטים או המלכים, הרצוים עם דעת הסנהדרין וכל החכמים, ראה כי הכונה מן המספר ההוא לשום חמישים יום בין בכורי קציר שעורים ובכורי קציר חטים, ושמירת שבעה שבועות שהם שבע שבתות תמימות, ונתן לנו דמיון בתחלת יום מהשבוע, לומר אם תהיה ההתחלה מהחל חרמש בקמה מיום ראשון תגיעו עד יום הראשון, להקיש ממנו שאם תהיה ההתחלה מיום שני נגיע עד יום שני".

את המשך דבריו נעתיק להלן לאחר שנעסוק בפרשת ראה, אך כבר כאן אנו רואים שייתכן ש"ממחרת השבת" אינו חובה מעכבת אלא הצעה. דברינו מוסיפים את מימד העומק מדוע אכן התורה רצתה שנתחיל מ"ממחרת השבת", ומדוע באמת אין זה לעיכובא במצוות העומר, שכן כל עיקר הפרשה אינה אלא ליתן שבת לימי הקציר, שיכולה בדיעבד להתקיים גם בשבת הקבועה. הדין נשאר כ"נרצה" במושגיו של הרמח"ל במאמר העיקרים המובא בכותרת [ויועתק להלן], אך לא כ"נראה", דהיינו כרצוי אך לא כמצוי. מן הראוי היה לתת שבת לכל ששה ימי קציר, אך המצוי אינו כך.

הצעת פרשת "מהחל חרמש בקמה": תחילת הספירה מרגע הקציר הראשון

עדיין חסרה לנו ההבנה מדוע באמת אין אנו סופרים "ממחרת השבת" אף אם אין זה לעיכובא. מדוע אין זה "נראה". זהו למעשה עיקר החידוש במאמר, הבא להציע את השיקול שהניא את המסורת להתחיל לקצור ולספור את העומר כבר ממחרת יום טוב ראשון, ולשם כך נלמד את פרשת העומר בראה:

שמור את חדש האביב ועשית פסח לה' אלהיך כי בחדש האביב הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה:

וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם: לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך: ולא יראה לך שאר בכל גבלך שבעת ימים ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר:

לא תוכל לזבח את הפסח באחד שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך: כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכן שמו שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים: ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר ה' אלהיך בו ופנית בבקר והלכת לאהליך:

ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה: שבעה שבעת תספר לך מהחל חרמש בקמה תחל לספר שבעה שבעות: ועשית חג שבעות לה' אלהיך מסת נדבת ירך אשר תתן כאשר יברכך ה' אלהיך:

ושמחת לפני ה' אלהיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך במקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכן שמו שם: וזכרת כי עבד היית במצרים ושמרת ועשית את החקים האלה:

(דברים טז א-יב)

דברי משה כאן מזהירים את עם ישראל לשמור את חג הפסח [וחג המצות] על פרטי דיניו. את הקרבן יש להקריב רק במקום אשר יבחר ה', ולאחר שמקריבים את הפסח ולנים לינת לילה "ופנית בבקר והלכת לאהליך". משפט זה הוא משפט מפתח בהבנת העניין וכפי שנראה בהמשך. לאחר שחוזרים איש איש לביתו ממשיכים באכילת מצות ששה ימים².

אחרי שחזר על מצוות הפסח וחג המצות ממשיך משה וחוזר על מצוות העומר אך בנוסח אחר. תחילת הספירה אינה בהבאת העומר אשר "ממחרת השבת" אלא "מהחל חרמש בקמה",

² חז"ל מציינים (יובא להלן) כי ששת הימים האלו נבדלים מהראשון שכן בהם ניתן כבר לאכול גם מהחדש. דוגמא מעשית לכך ניתן לראות אצל יהושע (פרק ה' י-יב) ויחננו בני ישראל בגלגל ויעשו את הפסח בארבעה עשר יום לחדש בערב בערבות יריחו: ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי בעצם היום הזה: וישבת המן ממחרת באכלם מעבור הארץ ולא היה עוד לבני ישראל מן ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא:

וכתב המלבי"ם: לפי הפשט יש הבדל בין עבד - ובין תבואה - עבד הוא יכול הארץ משנה העברה (ונקרא עבד על שעברה הארץ עליה פריה עוד הפעם) ותבואה היא תבואת השנה ההיא שהביאה הארץ בשנה הזאת. ומחרת הפסח בכל התורה הוא יום ט"ו בניסן שהוא מחרת שחיתת הפסח כמו ממחרת הפסח יצאו בני ישראל (במדבר ל"ג). ופי' שביום ט"ו בניסן אכלו מצות - לצאת ידי מצות היום וקלוי - לפרפראות מעבור הארץ - שהוא מתבואה הישנה כי לא יכלו לאכול מתבואה החדשה מפני שלא נקרב העומר (ואגב יודיע שכל זמן שהיה בידם מן לא אכלו תבואה, רק באותו יום לצורך מצות מצוה ומעט קלוי לפרפרת, וז"ש בעצם היום הזה)."

כלומר, את הפסח עשו ישראל בי"ד בניסן, למחרת בט"ו אכלו עדיין מצות מהישן, ורק בט"ז בניסן יכלו לאכול מהחדש ואז פסק המן (ועיין עוד בראב"ע בפרשת אמור שם).

כלומר בפעם הראשונה שמתחילים לקצור באופן מעשי. כאן הספירה אינה "שבתות" אלא "שבועות", ובוודאי שלא "תמימות", [ויצוין כי פרשת ראה לא עוסקת כלל בקרבנות העומר וחג השבועות]. לדברינו הרי שכאן משה מציג את הפן המעשי שבמצוות ספירת העומר. להבדיל מהאידיליה ששבועות הקציר יהיו תמיד מראשון עד שבת, ובכך שבת תתייחס גם לשביתה מהקציר, ישנה משמעות גם לקציר שמתחיל בנקודת זמן אקראית כלשהי "מהחל חרמש בקמה", למשך שבעה שבועות, דהיינו מתחילת הקציר ללא קשר להנפת העומר על ידי הכהן. כאן ייתכן ש"שבועות" אינם דווקא מראשון עד חמישי אלא קבוצה של שבעה ימים (כפי שציינו לעיל כך נראה מרש"י ושאר המפרשים בספר בראשית על הפסוק "מלא שבוע זאת". אכן יצוין כי רש"י במנחות סה: ד"ה חמישים, בביאור דברי רבי יוחנן בן זכאי הנ"ל, כתב ש"שבועות" הם רק אלו המסתיימות תמיד בשבת).

הזמן הראשון האפשרי שבו יחל החרמש בקמה על פי פרשת ראה הוא זה שלאחר "ופנית בבקר והלכת לאהליך". כשמסתיים המקרא-קודש הראשון שלאחר הקרבת קרבן הפסח, נכונים ומזומנים כל החקלאים להזדרז ולהתחיל לקצור. מנקודת זמן זו עליהם לספור שבעה שבועות ובחודש סיון לעלות שוב למקום אשר יבחר ה'.

כעת אנו מבינים מפני מה הביצוע המעשי של מצוות קצירת העומר היה מיד במוצאי יום טוב ראשון של חג המצות. אז הייתה ההזדמנות הראשונה לאחר שפנו העם לבתייהם להתחיל לטפל בשדות שהמתינו לקצירתם, ואז עשו זאת למעשה.

אלא שלפי פרשת אמור אין לכאורה סתירה בכך שיקצרו את העומר מיד במוצאי יום טוב, אך ההנפה וממילא הספירה יהיו ממחרת השבת. יש לנו אפשרות לכאורה לקיים גם את ההנפה "ממחרת השבת" וגם את הקצירה במוצאי יום טוב שחל בכל יום בשבוע. אמנם אין הדבר כן, וכפי שביארנו "החל חרמש בקמה" שזמנו הוא במוצאי יום טוב ראשון קובע למעשה את זמן הספירה לפי פרשת ראה, ולא זמן ההנפה. לא נותרה לנו כי אם האפשרות לקיים בשלמות את פרשת ראה, ואת פרשת אמור נעמיד על ה"נרצה" שתהיה שבת לכל ששת ימי קצירה. כל אפשרות אחרת לא תשאיר לנו את האפשרות לקיים את שתי הפרשות, אם אנו נוקטים את "החל חרמש בקמה" כזמן קבוע ממנו יש להתחיל, ואין להזיזו ל"ממחרת השבת". כך שעדיף לוותר על פרט שאינו מעכב מפרשת אמור ולא על עיקר פרשת ראה.

וכך המשיך הכוזרי:

"והחל חרמש מונח אלינו בכל עת שנראה שהוא ראוי נתחיל בו ונספר ממנו. וקבעו אותו שיהיה יום שני של פסח, ולא יהיה בזה סתירה לתורה, והתחייבנו לקבלו לתורה, מפני שהוא מן המקום אשר יבחר ה' עם התנאים הנזכרים. ושמא היה זה בנבואה מאת הבורא, ויכול להיות, ונהיה נקיים מבלבול המבלבלים".

הזמן ה"ראוי", לדברי הכוזרי, הוא הזמן של "החל חרמש", וממנו מתחילים למעשה לספור.

דברי התנאים ביישוב פרשיות ספירת העומר

למעשה זו ההוכחה של רבי שמעון בן אלעזר (מנחות סו.), עליה אמר רבא שאין לה פירכא:

”רבי שמעון בן אלעזר אומר:

כתוב אחד אומר: ”ששת ימים תאכל מצות”, וכתוב אחד אומר: ”שבעת ימים מצות תאכלו”, הא כיצד, מצה שאי אתה יכול לאוכלה שבעה מן החדש אתה יכול לאוכלה ששה מן החדש.

”מיום הביאכם” תספרו, יכול יקצור ויביא ואימתי שירצה יספור?³ תלמוד לומר: ”מהחל חרמש בקמה תחל לספור”.

אי ”מהחל חרמש תחל לספור”, יכול יקצור ויספור ואימתי שירצה יביא? ת”ל: ”מיום הביאכם”.

אי מיום הביאכם, יכול יקצור ויספור ויביא ביום? ת”ל: ”שבע שבתות תמימות תהיינה”, אימתי אתה מוצא שבע שבתות תמימות? בזמן שאתה מתחיל לימנות מבערב.

יכול יקצור ויביא ויספור בלילה? ת”ל: ”מיום הביאכם”, הא כיצד? קצירה וספירה בלילה והבאה ביום”.

נמצא כי המענה לצדוקים מדוע אנו מפרשים את ”מחרת השבת” על יום טוב ראשון ולא כפשוטו על שבת, היא מכח פרשת ראה. שם נראה כי לאחר ש”פנית בבקר והלכת לאהליך” מתחילה סדרה חדשה של אופן אכילת מצה - מן החדש, והדבר מובן, שהרי מאז שמגיעים בחזרה לבית ולשדה מתחילים מיד (לאחר סיום ה”מקרא-קודש”) את העבודה, ומרגע שבא החרמש על הקמה מקריבים את קרבן העומר, החדש מותר והמצות שמכאן והילך באות מהחדש.

רבי שמעון בן אלעזר מראה מהכתוב כי קצירת העומר וספירת שבעת השבועות חייבת להיות מיד ”בהחל חרמש בקמה” ואי אפשר לדחותה עד לאחר שבת או לכל זמן אחר. כאן הוא משלב

³ לגבי הגירסא בדבריו ”אימתי שירצה יספור” יש ראשונים שגרסו ”אימתי שירצה יקצור”, וז”ל המגיה לפסקי הרי”ד מנחות כאן: ”לפנינו בגמ’: יכול יקצור ויביא ואימתי שירצה יספור, ועי’ רגמ”ה ורש”י כאן וראב”ד לתו”כ אמור פרק יב ה”ו מה שפירשו. וכגירסת רבינו כאן גרס היראים בתו”כ שם, וזה”ל ביראים הישן סי’ קיד: ”דתניא בתורת כהנים ומייתי לה במנחות בפרק רבי ישמעאל, יכול יספור ויביא ואימתי שירצה יקצור, ת”ל וכו’ נחזור לברייתא יכול יספור ויביא ומתי שירצה יקצור, ת”ל מהחל חרמש כן הגרסא בת”כ יכול יספור ויביא ביום שני ואימתי שירצה יקדים לקצור ת”ל וכו’ וראיתי פירוש אחר וגירסא אחרת וזו ישרה בעיני נחזור לברייתא וכו’ (וכע”ז ביראים השלם סי’ רסא וסי’ תרסד, ויש שם שיבוש וערבוב, ראה בהערות שם). וזה”ל בסמ”ג עשין ר: תניא בת”כ ומביאה במנחות בפ’ רבי ישמעאל מיום הביאכם יכול יספור ויביא ואימתי שירצה יקצור ת”ל וכו’ כך הגירסא בתורת כהנים וכן הפירוש יכול יספור ויביא ביום שני ואימתי שירצה יקדים לקצור אפילו שבוע קודם וכו’ נחזור לברייתא וכו’”. וכן גרס הר”ש בתו”כ (ופי’: אבל קצירה יקצור קודם לכן כמה ימים), וכ”ה בהגהות הגר”א לתו”כ שם. וכ”נ מדברי הראב”ד שגירסתו בתו”כ היתה שונה מהגירסא שלפנינו בגמ’. וכ”ה בספרי ראה פיס’ קלו לפי’ כ”א (ראה הוצ’ פינק’), וכ”ה בהגהות הגר”א לספרי שם. וראה בקרבן אהרן לתו”כ שם מה שהקשה לגי’ זו”.

את פרשת אמור שממנה הוא מוציא שבכל אופן על השבתות להיות "תמימות", במשמעות של מעת לעת.

בדבריו הוא מדגיש שמפרשת אמור אנו לומדים כי תחילת הספירה מתחילה רק מיום ההנפה [שהוא ממחרת השבת], ואילו בפרשת ראה אנו לומדים כי הספירה מתחילה מתחילת הקצירה. השילוב בין שתיים מחייב שההנפה תהיה ביום הקצירה (הקצירה בלילה וההנפה ביום), וכיון שהקצירה כבר במוצאי יום טוב ראשון של חג המצות, אין לנו אלא שגם ההבאה וההנפה תהיה ביום זה, כדי שהספירה תתחיל מצד שני החיובים: זה של פרשת אמור-ההנפה, וזה של פרשת ראה-הקצירה. כאמור אי אפשר לנהוג הפוך, להתחיל לקצור ממחרת השבת ואז להניף את העומר, שכן הקצירה מתקיימת תמיד כבר במוצאי יום טוב. השילוב למעשה בין שתי הפרשות יכול להתקיים רק אם הבאת העומר תהיה בזמן הקצירה גם אם לא "ממחרת השבת", שכן כבר ראינו שמדקדוק הפסוקים נראה ש"ממחרת השבת" אינו אלא אפשרות אך לא חיוב עיקרי בפרשה.

[ההוכחה של רבי יוסי ורבי ישמעאל, המובאים שם בסוגיא, שאף אותם אישר רבא, היא שחייבת להיות צמידות בין תחילת הספירה לתחילת הרגל: הבא עומר בפסח ושתי הלחם בעצרת, מה להלן רגל ותחלת רגל, אף כאן רגל ותחלת רגל". וכן: "נאמרה שבת למטה ונאמרה שבת למעלה, מה להלן רגל ותחילת רגל, אף כאן רגל ותחילת רגל". נראה שהם הסיקו מתוך פרשת אמור עצמה שיש להצמיד את תחילת הספירה לתחילת חג כלשהו, כשם שסיום הספירה מצוין בחג. יתכן שדברי רבי שמעון בן אלעזר מהווים השלמה לדבריהם, מפני מה העומר צמוד למוצאי הרגל שכן הוא הזמן הראשון בו מתחיל העם לקצור ומתקיים בו "החל חרמש בקמה", וראה עוד להלן].

אם כן לדעת רבי שמעון בן אלעזר, כמו לדעת תנאים נוספים, "ממחרת השבת" באמור יכול להתפרש כפשוטו, אלא שקיומו המעשי, כפי המוצג בפרשת ראה, כלומר הזמן שבפועל מניפים החקלאים את החרמש על הקמה, מזקיק אותנו למנות את הספירה מיד ברגע הראשון שאחרי יום טוב, כשאנשים חזרו לאוהליהם והותרו במלאכה. ולמעשה הדרך הנכונה היא לוותר על "ממחרת השבת" שאינו חיוב אלא אפשרות.

נראה שלמרות זאת היה עניין לקיים את "ממחרת השבת" לכל הפחות במשמעות של שביטה ממלאכה - יום טוב, למרות שאין ממנו המשך ישיר של מחזוריות ה"שבע שבתות". כך גם עולה מדבריהם של רבי יוסי ורבי ישמעאל, שישנה סיבה להצמיד את קצירת העומר למוצאי רגל. נראה שהטעם לכך הוא, שכדי ליצור מסגרת לשבע ימים כפול שבע פעמים, יש להתחיל את המניין מיום האסור במלאכת קציר, רק אז יש משמעות לתחילת המניין שבע ביחס למלאכת הקציר. אולי זה מה שעומד גם בכוונת התורה בקבעה את תחילת הקציר בלשון "ממחרת השבת" ולא בראשון לשבת וכדומה, כיון שבכך מודגש תחילת מנין שבעת הימים, לאחר הפסקה ממלאכה בשבת שעברה. אמנם נקודה זו בלבד לא מסבירה מדוע לא להתחיל למנות מיום טוב אחרון של חג המצות, וכמו שהעיר רבא על חלק מהתירוצים שם [יצוין כי גם בין

הכתות שהתנגדו למסורת הפרושים היו חילוקי דעות האם להתחיל את הספירה מהשבת שבתוך החג או מהשבת שלאחר החג].

אך לדעת רבי יוחנן בן זכאי המובא בראשית דברינו כמו גם לדעת המדרש המבואר ברוקח, וכן לדעת רבי שמעון בן אלעזר, אין כלל צורך לפרש את ממחרת השבת שלא כפשוטו, ודי לנו בכך שיש שנים שהיא מתקיימת. בשאר שנים אנו מקיימים את פרשת ראה וסופרים החל מזמן בו "החל חרמש בקמה" שהוא במוצאי יום טוב ראשון של חג המצות לאחר ששבנו לאוהלינו, ומכאן מקורה של המסורת ["הנראה"] שמיד ממחרת יום טוב ראשון קצרו את העומר והחלו לספור שבעה שבועות.

יצוין כי אפשר שהחידוש המיוחד שבדברי משה "לא תוכל לזבח את הפסח באחד שעריך ... כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכן שמו שם תזבח את הפסח", שהוא עיקר מטרת חזרתו על פרשת המועדות, גרם לכך שכעת יש זמן מסוים שבו כל העם עולה יחד לירושלים (שהרי בלי חידוש זה היו עושים כל אחד את הפסח בביתו, ועולה לרגל במהלך ימי חג המצות), וגם חוזר יחד למקומם. משכך מתחילים כולם לקצור יחד באותו זמן ו"החל חרמש בקמה" קיבל תאריך קבוע. מכח פרשת אמור היה קוצר כל אחד בזמנו החופשי, ורק את ההנפה היה הכהן עושה ממחרת השבת, שאכן אינה קבועה (היא בוודאי אחת השבתות הראשונות של עונת הקציר אך עדיין לא קבועה ממש). כעת יש זמן קבוע לקציר ומסתבר מאד להתחיל ולמנות ממנו את שבעת השבועות המוכרות לנו כבר מפרשת אמור עד למקרא-קודש שבסופם.

לסיום נעתיק את דברי הרמח"ל, שמהם נלקחה הכותרת למאמרינו:

"והנה נמצאו דברי התורה שבכתב בבחינת הסכמתם עם הפירוש המקובל מתחלקים לשלשה חלקים ... החלק השלישי הוא כלל כתובים שלפי המלות באמת תהיה הכונה אחת, ונתבאר במסורת היות הנרצה מתחלף מאד מהנראה. ועל זה אמרו ז"ל (סוטה טז.) הלכה (עוקפת) [עוקבת] את המקרא. אמנם אין פרטי החלק הזה רבים, ולא עוד אלא שאם תטרח ותעמיק בדבר תמצא שלא יהיה הפשט מכחיש לגמרי ההלכה ולא מתנגד לה, אבל יובן באיזה בחינה ובאיזה גבול..." (מאמר העיקרים).

כאן המצוי המחליף את הרצוי קיים כבר בתורה עצמה, בחילופי הפרשות אמור וראה. והקביעה כי יש לספור את שבעת השבועות החל ממחרת יום טוב ראשון של חג המצות עולה מהשילוב בין שתייהם. רצוי שהקצירה תהיה תמיד מיום ראשון עד שבת והשבת תהיה שביתה מהקציר, אך המצוי לא מאפשר כך.